

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Opetushallitus lausuu luonnoksesta kasvatuksen ja koulutuksen kehittämisen näkökulmasta. Opetushallitus pitää tärkeänä demokratian ja osallistumisen edistämistä kasvatuksen ja koulutuksen kautta ja suhtautuu positiivisesti periaatepäätöksen luonnoksen tavoitelinjauksiin ja toimenpide-ehdotuksiin.

Varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen, ammatillisen koulutuksen, taiteen perusopetuksen sekä vapaan sivistystyön yhteisenä tavoitteena on yhteiskunnallisen osallisuuden ja demokratian tukeminen. Eri kasvatuksen ja koulutuksen alojen näkökulmasta on tärkeää edistää demokraattisessa yhteiskunnassa tarvittavia tietoja ja taitoja: tietoja yhteiskunnassa toimimisesta sekä lukemisen, kirjoittamisen ja rakentavan vuorovaikutuksen taitoja, joista periaatepäätös korostaa vain medialukutaidon osuutta. Olisi tärkeää laajentaa periaatepäätöksen näkemystä luku- ja kirjoitustaitojen sekä vuorovaikutustaitojen merkityksestä demokratian ja yhteiskunnallisen osallisuuden mahdollistajina.

Demokratiaa edistäviä toimia on myös tärkeää tarkastella yhteiskunnan eri ryhmien näkökulmasta ja erityisesti ottaa huomioon eri syistä haavoittuvassa asemassa olevat ihmiset. Maahan muuttaneiden ja maahanmuuttotaustaisten suomen tai ruotsin kielen taidon varmistaminen tukee yhteiskunnallista osallisuutta ja siten myös demokratiaa.

Koska periaatepäätöksen mukaan demokratiaohjelman toimeenpanoon ei ole käytettävissä erillistä määrärahaa, voidaan nykyisin resurssein toteuttaa toimeenpanoa hyvin vaatimattomasti suhteessa tavoitelinjauksiin ja toimenpiteisiin. Koulutuksen kannalta on kuitenkin todettava, että koulutuksen perusta tukee jo nyt hyvin toimenpiteitä.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

Opetushallituksen näkemyksen mukaan maahan muuttaneiden, joista osa on haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä, äänestysaktiivisuuteen voidaan vaikuttaa esimerkiksi monikielisen yhteiskuntaorientaation avulla. Orientaation alkuvuodesta 2025 valmistuvassa laajassa päivitetystä oppimateriaalissa kerrotaan äänioikeudesta kuntavaaleissa ja muissa vaaleissa sekä äänestämisen merkityksestä. Yhteiskuntaorientaatio on omakielinen koulutus, jossa osallistuja saa saavutettavalla tavalla tiedon demokratia- ja osallisuusteemoista.

Tutkimuksessa on tunnistettu, että nuoret, jotka ovat itse maahan muuttaneita tai joiden molemmat vanhemmat ovat maahan muuttaneita arvioivat opettajien vaikuttaneen käsityksiinsä politiikasta ja yhteiskunnasta useammin kuin valtaväestöön kuuluvat nuoret. Koulutuksen ja koulun rooli sosiaalisatiossa ovat merkittäviä, koska kaikki eivät saa riittäviä edellytyksiä ymmärtää politiikkaa ja osallistua siihen kotoaan tai muualta lähipiiristään. Käytännössä koulu on ainoa paikka, joka kokoaa kaikki nuoret yhteiskuntaluokkaan katsomatta saman opetuksen äärelle. (Josefina Sipinen 14.11.2024) Opetushallitus näkee, että kasvatuksen ja koulutuksen rooli yhteiskunnallisen osallistumisen edistäjänä on merkittävä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

Opetushallitus näkee tärkeänä toteuttaa opetussuunnitelman perusteiden toimeenpanoa paikallisesti kiinteässä yhteistyössä opetuksen ja koulutuksen järjestäjien kanssa. Perusopetuksen, lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen arvopohjassa korostuvat demokratia, ihmisoikeudet ja aktiivinen kansalaisuus. Kriittistä medialukutaitoa vahvistetaan sekä laaja-alaisessa osaamisessa että eri oppiaineissa ja tutkinnon perusteissa. Esimerkiksi yhteiskuntaopin oppiaineen tavoitteena on,

että oppija osaa hankkia ja arvioida yhteiskunnallista tietoa. Kriittisen ajattelun taidot ja tiedon arvioinnin taidot ovat olennaisen tärkeitä, ja niitä kehitetään esimerkiksi myös äidinkielen ja kirjallisuuden opinnoissa sekä viestinnän ja vuorovaikutuksen opinnoissa.

Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmassa (valtioneuvosto [VN], 2024a) demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus nähdään keinona tasoittaa perhetaustasta johtuvia eroja nuorten kansalaispätevydessä sekä heidän käsityksissään koskien pystyvyyttään ja kykyään vaikuttaa yhteiskuntaan. Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman toimenpiteet tukevat myös Valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman (VANUPO 2024–2027) tavoitteita, joissa yhtenä painopisteenä on lasten ja nuorten osallisuuden vahvistaminen. Demokratiakasvatuksen resurssointi tukee siis tärkeältä osion myös kansallisen lapsistrategian tavoitteita.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,**
- **lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.**

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjalus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

Opetushallitus katsoo, että jos demokratiakasvatusta ja oppijoiden osallisuutta halutaan edistää opettajien täydennyskoulutuksen kautta, niin tähän tarvitaan riittävä lisäresurssi. Opetustoimen henkilöstökoulutukseen aiemmin varattua rahoitusta ei ole budjetoitu vuoden 2025 käyttöön.

Tutkijoiden (Gretschel ym., 2023) suosituksissa kannustetaan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen sisällyttämiseen opettajankoulutukseen pakollisina opintoina. Lisäksi katsotaan tärkeäksi, että demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukselle määritellään kansallisen tason suuntaviivat tavoiteloineen ja resursoidaan kattava koordinoitirakenne sen toteuttamiseksi. Tutkijat suosittelevat lisäksi, että lapset ja nuoret otetaan mukaan demokratia- ja ihmisoikeustilanteen ja -kasvatuksen sekä niihin liittyvien kehittämistarpeiden arviointiin.

Opetushallitus on edistänyt valtionavustuksilla demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta, kansainvälisyysosaamista sekä lasten ja nuorten osallisuutta yleissivistävässä koulutuksessa. Painopisteet kansainvälisyysosaamiselle on pitkälti johdettu YK:n kestävän kehityksen Agenda2030:n tavoitteiden osakokonaisuudesta 4.7. Siinä painotetaan mm. ihmisoikeuksia, sukupuolten tasa-arvoa, rauhan ja väkivallattomuuden kulttuurin edistämistä, maailmankansalaisuutta, kulttuurien monimuotoisuuden sekä kulttuurin osuutta kestävässä kehityksessä. Kehittämishankkeissa on esimerkiksi harjoitettu YK-mallia: Model United Nations | United Nations ja tuotettu opas opiskelijoille: Unesco-ASPnet-lähettiläiden-opas-final.pdf

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,**
- **tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.**

-

Tavoitelinjalause 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

Opetushallitus näkee tärkeänä, että lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista edistetään. Opetushallitus pyrkii kuulemaan lapsia ja nuoria eri päätöksenteko- ja valmisteluprosesseissa, kuten tänä syksynä tekoälysuositusten valmistelussa sekä oppimisen tukeen liittyvien opetussuunnitelmien päivittämisen yhteydessä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,**
- **viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,**
- **jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,**
- **hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,**
- **osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.**

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seuranta.

Opetushallitus kannattaa vahvasti tätä tavoitelinjausta. Demokratiakasvatukseen liittyviä tavoitteita on määritelty perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelmien ja ammatillisen koulutuksen tutkinnon perusteiden arvopohjassa ja toimintakulttuurissa. Lisäksi demokratiakasvatukseen tavoitteita on useiden oppiaineiden ja tutkinnon osien tavoitteissa ja sisällöissä. Myös vapaan sivistystyön oppivelvollisille suunnatun koulutuksen opetussuunnitelman perusteissa on huomioitu demokratiakasvatus osana aktiivinen kansalainen -oppimiskokonaisuutta. Opetushallitus valmistelee ja tukee opetussuunnitelmien toimeenpanoa. Tällä hetkellä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta tehdään voimassa olevien opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteiden mukaisesti.

Opetushallitus katsoo, että jos demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta halutaan kehittää koordinoinnin ja seurannan kautta, tähän tulee kohdentaa resursseja.

Tavoitelinjaus 5 ja 6:n toimeenpanossa on hyvä ulottaa toimet myös vapaan sivistystyön oppivelvollisille suunnattuun nivelvaihekoulutukseen osana yleissivistävän koulutuksen toimenpiteitä.

Vapaan sivistystyön tarkoituksena on järjestää elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta tukevaa koulutusta. Opetushallitus kannattaa vapaan sivistystyön toimijoiden mukaan ottamista demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukseen kansalliseen kehittämistyöhön.

Demokraattisen osallisuuden mahdollistaa vain monipuolinen luku- ja kirjoitustaito sekä rakentavan vuorovaikutuksen taidot, joita koulutuksessa kehitetään eri oppiaineiden yhteistyönä kielitietoisen toimintakulttuurin periaatteiden mukaisesti. Periaatepäätöksessä mainitaan erityisesti medialukutaidon edistäminen, mutta demokratiaa edistävissä toimissa olisi syytä laajentaa näkemystä luku- ja kirjoitustaidon sekä vuorovaikutustaitojen merkityksestä demokratiataitojen oppimisessa. Opetushallituksessa toimiva Kansallinen lukutaito-ohjelma edistää lukutaitoa omilla toimillaan ja toimeenpanelee Kansallista lukutaitostrategiaa (https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Kansallinen_lukutaitostrategia_2030.pdf).

Lapsuudessa ja nuoruudessa muotoutuva maailmankuva vaikuttaa yksilön myöhempään yhteiskunnalliseen toimijuuteen. Lapsen ja nuoren perhetaustalla on paljon merkitystä, ja vanhempien korkea sosioekonominen asema lisää todennäköisyyttä nuoren politiikkaan kiinnittymiseen. Suomessa kouluilla on mahdollisuus tasoittaa perhetaustasta johtuvia eroja ja lisätä

lasten ja nuorten yhdenvertaisia mahdollisuuksia aktiiviseen kansalaisuuteen. Koulujen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus eriytyy toisella asteella. Siksi yhteiskunnallisesti aktiivisen toiminnan edellytykset rakennetaan jo varhaisessa vaiheessa kaikille yhteisen koulupolun aikana. (Kestilä-Kekkonen & Sipinen, 2024.) Opetushallitus perustaa kansallisen Rasismien tunnistaminen ja purkaminen kasvatuksessa ja koulutuksessa -kehittämisen verkoston, joka lisää kykyä käsitellä rasismia ja muuta syrjintää ja kehittää demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta niin toimintakulttuurin rakentamisessa kuin eri oppiaineissa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,**
- **mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.**

Huomioitavaa on keskeisten toimenpiteiden kohtaan kolme viitaten, varhaiskasvatuksessa ei ole oppimistavoitteita.

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

Opetushallitus katsoo, että on tärkeää levittää hyviä käytänteitä ja lisätä tietoisuutta opetusmateriaaleista – ja menetelmistä. Eri toimijoiden tuottamaa materiaalia on koottu muunmuassa Opetushallituksen verkkosivuille ja viestintää niistä on hyvä lisätä. Opetushallitus toteaa, että mittavien kansallisten lisätoimien toteuttamiseen tarvitaan lisäresursseja.

Hyvien käytänteiden kokoamisessa on jo tunnistettu jatkokehittämistarpeita kuten että hyvien käytänteiden skaalaus ja valtakunnallinen juurruttaminen peruskouluihin sekä konseptoinnin soveltaminen varhaiskasvatukseen ja toiselle asteelle vaatisi kouluastekohtaisen, pysyvän ja täysipäiväisen hankekoordinaattorin. Myös kuntatason koordinoinnin vahvistaminen nähtiin tarpeelliseksi. (Mikander & Männistö, 2023)

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle**

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.**

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

Opetushallitus haluaa tuoda esiin, että demokratia ja osallisuus ovat keskeisiä monikielisen yhteiskuntaorientaation koulutussisältöjä. Valtioneuvoston 24.10.24 julkaisemassa muistiossa monikielisen yhteiskuntaorientaation asetuksesta todetaan, että yhteiskuntaorientaatiolla on tarkoitus vahvistaa maahan muuttaneen arjen kansalaistaitoja ja osallisuutta, ymmärrystä suomalaisesta yhteiskunnasta, työelämästä sekä omista oikeuksista ja velvollisuuksista. Opetushallitus näkee, että yhteiskuntaorientaatio on tärkeä osa kotoutumisen alkuvaiheen demokratiakasvatusta. Suomen Pakolaisapu ry ja Opetushallitus valmistelevat parhaillaan monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon tarkoitettua uudistettua verkko-oppimateriaalia, jonka sisällöt noudattavat yhteiskuntaorientaatiosta annetun asetuksen vaatimuksia. Uudessa verkko-oppimateriaalissa käydään läpi demokratian ja osallisuuden teemoja monipuolisesti. Kun kunta järjestää monikielistä yhteiskuntaorientaatiota kotoutuja-asiakkailleen, on tärkeä toteuttaa koulutus riittäväillä resursseilla ja riittävän laajuisena, jotta keskeisiin demokratiateemoihin on mahdollista syventyä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.**

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

Opetushallitus kannattaa tätä toimenpidettä, mutta huomauttaa dialogien ja muiden osallistavien menetelmien vaativan paljon työaikaa ja resursseja. Vuorovaikutusrakenteiden kehittämiselle tulee varata riittävät resurssit ja luoda mahdollisuuksia monialaiselle yhteistyölle hallinnon ja järjestöjen kesken. Yhteistyön painopiste Opetushallituksen osalta tulisi olla vuorovaikutusrakenteiden kehittämisessä ja dialogisten menetelmien vakiinnuttamisessa osaksi kasvatuksen ja koulutuksen valtakunnallista kehittämistä. Kehittämistyötä tukisi kehittämisohjelma, jonka avulla voidaan varmistaa resurssit ja monialainen yhteistyö.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,**
- **yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.**

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seuranta ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,**
- **osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,**
- **hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.**

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyttä.

Suomen ja Ahvenanmaan Pohjoismaiden ministerineuvoston puheenjohtajuuskaudella 2025 keskitytään mm. medialukutaitoon ja demokratiakasvatukseen. Medialukutaitoon kannattaa samalla panostaa, koska väärällä tai harhaanjohtavalla tiedolla demokratia on vaarassa. Opetushallitus odottaa tarkennuksia puheenjohtajuuskauden ohjelmaan tämän osalta - mitä konkreettisesti tehdään, ja onko määrärahoja korvamerkittynä edistämistöimiin.

Euroopan unionin Erasmus+ -ohjelman sekä sen sisarohjelman, Euroopan solidaarisuusjoukkojen (ESC), tavoitteet tukevat osallistumista ja aktiivista kansalaisuutta vahvasti paitsi Euroopan tasolla, niin ne tukevat myös valtioneuvoston esittämän kansallisen ohjelman demokratian ja osallistumisen edistämiseksi tavoitteita kansallisesti. Näillä EU-ohjelmilla pyritään puuttumaan kansalaisten vähäiseen osallistumiseen demokraattisiin prosesseihin ja heidän puutteelliseen tietämykseensä Euroopan unionista ja näiden ohjelmien avulla yritetään auttaa kansalaisia ratkaisemaan ongelmat,

jotka vaikeuttavat heidän aktiivista osallistumistaan yhteisöihin tai unionin poliittiseen ja yhteiskunnalliseen elämään.

Euroopan unionilla on lisäksi oma, nuorisoalalle laadittu nuorten osallistumisstrategia, jolla tarjotaan yhteiset puitteet ja tuetaan em. ohjelmien hyödyntämistä nuorten yhteiskunnalliseen toimintaan osallistumisen edistämiseksi.

Opetushallitus pitääkin erittäin tärkeänä, että Suomi osallistuu aktiivisesti Erasmus+ ja ESC - ohjelmien uuden ohjelmakauden (2028 -) valmisteluun ja pyrkii vahvistamaan niiden resursseja sekä osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnalliseen toimintaan, yhteisiin arvoihin ja kansalaistoimintaan liittyviä tavoitteita.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,**
- **tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,**
- **aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,**
- **osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,**
- **kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.**

-

Tavoitelinjalus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinointia ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,**
- **kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.**

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Penttinen Nina
Opetushallitus